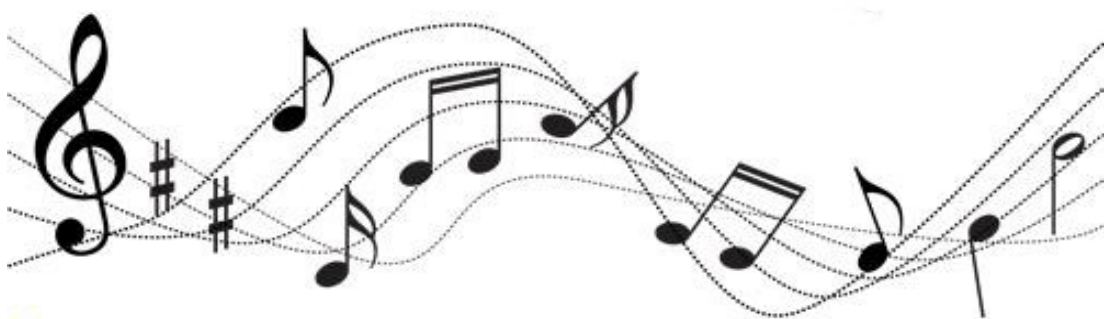

Дарен Хенлі

Найкоротша історія музики.
Найбільш повний і самий
короткий довідник

Довідник

Харків
"Азбука"
2012

УДК
ББК
Х 23

Дарен Хенлі

Найкоротша історія музики. Найбільш повний і самий короткий довідник / Дарен Хенлі — К.: Азбука, 2012. — 418 с.:

іл., дод.

ISBN 978-966-

Этот современный справочник поможет вам не только структурировать ваши знания о классической музыке и закрыть белые пятна, но и станет вашим настоящим помощником в восхитительном мире звуков и мелодий.

УДК 82.683
ББК 82.091

ISBN 978-966-

© Дарен Хенлі 2000
© Азбука, 2012

Передмова

«Я ніколи не вважав музику чим - то надзвичайно високим і священним. Коли один відмінник в школі дав мені послухати П'яту симфонію Бетховена на старій подряпаній платівці, я не впав на коліна в благоговіння. Чесно сказати, мені не здалося, що вона що - то відрізняється від композицій Дюка Еллінгтона, Джона Колтрейна, Бадді Холлі або який - небудь інший гарної музики, яку я в той час слухав. Я просто присвиснув і вигукнув: «А це здорово!» Приблизно так само я ставлюся до музики і сьогодні. «Рапсодія в стилі блюз» Гершвіна, «Ol'Blue Eyes» Сінатри і навіть Елтон Джон з групою «Blue» у мене в голові знаходяться в одній великій теці з написом «Видатні твори, які повинні послухати все». Тому, коли на Classic FM мені запропонували вести програму про музику «без балаканини, без незрозумілих слів і вже точно без всякої зарозумілою нісенітниці», я подумав: «А адже точно. Ця робітка якраз по мені! »

На основі цієї серії передач була створена книга, в якій розповідається багато (але далеко не все!) Про різні напрямки класичної музики: від того, що написала Хильдегарда на коронування Барбаросси, до того, що написав Ханс Циммер в честь звільнення Нельсона Мандели. Це зовсім не науковий трактат, але якщо книга пробудить вашу цікавість і вам захочеться дізнатися про музику більше, я з чистою совістю вигукну: «А це здорово!»

Тоні Робінсон

Радіопередача, на основі якої складена дана книга, називається «Дружній довідник з музики від Classic FM»; її ведучий Тоні Робінсон удостоєний золотої медалі в номінації «Краща музична програма» на Нью - Йоркському міжнародному фестивалі радіопрограм.

*Розділ 1. Ранній період**На початку ...*

Музика існує споконвіку. Історики в цьому аніскільки не сумніваються, хоча з приводу того, де і коли були створені перші музичні інструменти, різні дослідники дотримуються різних думок. Фрагменти примітивних інструментів, виготовлених безліч століть тому, були знайдені в таких віддалених один від одного країнах, як Німеччина, Іспанія, Єгипет і Китай.

Людина - істота за своєю природою музичне. Так, за допомогою тільки лише свого тіла ми можемо робити різні звуки, і, як видно, перші музиканти не потребували в яких - то додаткових інструментах. Спів, хлопки, тупання - все це в який - то мірі можна назвати різновидом музики.

Навіть у наші дні дітей вчать основам музики, відбиваючи такт ногами або ляскаючи в долоні.

Говорячи про ранній період, ми маємо на увазі далеко не самий ранній період розвитку музики. В даному випадку цим терміном позначається цілком конкретний проміжок часу, в який виникли перші твори західної класичної музики, - приблизно між 1000 і 1600 роками нашої ери. В історії цей період відповідає Високому Середньовіччю і Відродженню.

Що ще відбувалося в світі в цей час?

В 986 році вікінг Б'ярні Херьюльфссон під час морської подорожі збився з курсу і побачив узбережжя Америки. Але цей континент залишався невідомим більшості європейців ще п'ятсот років, поки в 1492 році Христофор Колумб не висадився в Вест - Індії.

На зорі другого тисячоліття Англія піддавалася набігам з боку вікінгів. У 1012 році морські розбійники розорили Кентербері, хоча від них вдалося відкупитися, заплативши 48 000 фунтів срібла. З 1016 по 1035 рік Англія правил Кнуд, а після нього недовгий час Гарольд, поки в 1066 році корона не дісталася Вільгельма Завойовника, який переміг в битві при Гастінгсі. У Шотландії правили свої королі, в тому числі і Макбет (1040-1057).

Фактично те, що нині прийнято вважати творами раннього періоду, складалося в епоху, коли Англією правили династія Плантагенетів (1154-1399), династія Ланкастерів (1399-1461), династія Йорков (1461-1485) і династія Тюдорів, останньою представницею

якої була королева Єлизавета I (1553-1603). У Шотландії трон з 1567 року обіймав Яків VI, який став в 1603 році після смерті Єлизавети I англійським королем Яковом I.

В цей же період лицарі вирушали у хрестові походи, була підписана Велика хартія вольностей, Європу спустошували «чорна смерть» і Столітня війна між Англією і Францією, що тривала з 1337 по 1453 рік.

Так що світ і в ті часи був досить «жвавим». Більшість людей були зайняті війнами: одні народності завойовували інші, а ті в свою чергу через кілька років збиралися з силами і завдавали удару у відповідь. Але незважаючи на всі перипетії, музика, як ми побачимо, в ті часи розвивалася досить інтенсивно, головним чином під впливом католицької церкви.

Амвросій і Григорій

Звучить як назва серіалу 1970-х років, але насправді Амвросій був єпископом Мілана з 374 по 397 рік, а Григорій I - Римським Папою з 590 по 604 рік. Григорій I взагалі багато чим прославився, в тому числі і тим, що відправив Августина Кентерберійського в Англію звертати місцевих жителів в християнство.

Єпископа Амвросія і Папу Григорія часто називають основоположниками церковного григоріанського співу, то є виспівування без акомпанементу священних текстів під час богослужіння, ніж зазвичай і займалися монахи.

Амвросій вніс помітний вклад у розвиток антифонного співу, тобто такого співу, при якому дві частини хору співають поперемінно, коли друга частина вторить першій. Проте історики музики частіше згадують Григорія, оскільки саме з його ім'ям пов'язують багато нововведень в цій галузі, зроблені двома століттями пізніше, і його ж ім'ям названа вся система релігійного співу.

Винахід нот

Люди намагалися записувати музику і до 1000 року, але тоді не існувало універсального методу запису. Співакам часто доводилося просто запам'ятовувати, яку ноту їм брати і як довго її тягти.

Відомо, що інструментальна музика також існувала за сторіччя до початку першого тисячоліття нашої ери, але з тих часів до нас не дійшло точних записів, тому нам залишається тільки уявляти, як могли звучати давні мелодії.

Перший метод музичної нотації запропонував в 1025 році чернець Гвідо д'Ареццо. Він розробив систему, завдяки якій записану мелодію міг прочитати і в точності відтворити будь-яка людина, що володіє нею. На основі його системи виникла сучасна система нотного запису.

З цієї причини в наші дні ми можемо отримати точне уявлення про те, як звучала музика тисячу років тому. З тих пір класична музика зберігалася протягом століть, чого не скажеш про інших музичних жанрах різних народів світу. Своїм багатющим спадщиною вона багато в чому зобов'язана Гвідо д'Ареццо.

Перші справжні композитори

Першою в нашому списку композиторів стоїть жінка. І це єдина жінка в цій книзі, яка удостоїлася чого - то більшого, ніж роль мовчазного статиста.

Якщо ви подивитеся на список ста найпопулярніших творів Classic FM, яким віддають перевагу наші слухачі, то побачите, що там взагалі немає жінок - композиторів, як немає їх і в списку двохсот наступних за популярністю творів.

Але це анітрохи не применшує досягнень **Хільдегарди Бінгенської**, яка народилася в знатному сімействі в 1098 році і відданої в монастир у віці всього восьми років. У тридцять вісім років вона вже керувала жіночої чернечої громадою, а приблизно дванадцять років потому заснувала свій монастир поблизу міста Бінгена.

Хільдегарда була далеко не звичайною черницею. Крім того що вона володіла поетичним і музичним даром, вона відрізнялася ще й дипломатичними здібностями і вела переписку з багатьма впливовими релігійними і світськими діячами свого часу. Прославилася вона також в області природознавства і медицини.

За десять років вона пережила не менше двадцяти шести містичних видінь, описавши їх у всіх подробицях і розповівши про них за допомогою своїх музичних творів.

Люди стікалися в монастир з усіх кінців Європи, для того щоб порадитися з Хільдегард, і, коли вона померла у віці вісімдесяти одного року (само по собі примітне досягнення для того часу), католицька церква вирішила зробити її святою, хоча вона так і не була офіційно канонізована.

Одні композитори жили сьогоднішнім, тоді як інші постійно турбувалися про свою спадщину. **Гійома де Машо** можна з упевненістю зарахувати до останніх, хоча талантом він явно

обділений не був: серед його шанувальників був навіть Джеффрі Чосер. Машо був представником з'явився в XIV столітті і розвивалося переважно у Франції та Італії течії «Арс Нова», композитори якого привнесли безліч нововведень в класичну музику. Зокрема, Машо сформулював нову систему ритму (Фото 1).

Фото 1. Гійом де Машо

До 40-х років Машо зайняв посаду каноніка в Реймсі, де провів майже все життя, наглядаючи за роботою ченців, переписували його численні твори. Його прагнення обезсмертити себе за допомогою музики не пропало даром: він один з найвідоміших композиторів того періоду, хоча б тому, що до нас дійшла велика частина його творів.

Сан священика не завадив Машо писати різні поеми про нещасну любов, і багато з його пісень зовсім не релігійні за змістом. Він дотримувався стилю трубадурів, тобто мандрівних поетів і музикантів, які виконували свої твори в будинках французької знаті.

Проте самим його відомим твором вважається чотириголосний меса. Він одним з перших композиторів став писати різні партії для різних голосів, які гармонійно поєднувалися один з одним, - це був величезний крок у розвитку класичної музики. Такий новий стиль став

відомий під назвою поліфонія.

Люди епохи Відродження

Надалі ви не раз зіткнетеся з тим, що в історії класичної музики бували періоди, коли одні й ті ж нові напрямки одночасно виникали і розвивалися в різних країнах.

Одним з таких великих періодів змін в класичній музиці стала так звана епоха Відродження. На французький манер її також називають періодом Ренесансу. В Англії главою цього напрямку (або «школи» композиторів епохи Відродження) вважається Джон Данстейбл, а у Франції - фламандець Гійом Дюфе (Дюфаї), підхопив факел «відродження».

Що стосується **Джона Данстейбл**, то його можна назвати одним з найбільших музикантів, які прославили Англію за кордоном. Як і «Бітлз» в 1960-х, у середині XV століття Данстейбл вважався особою англійської музики (Фото 2).

Фото 2. Джон Данстейбл

Його стиль надихав багатьох композиторів по всій Європі, і вони охоче користувалися його знахідками, пишучи свої власні твори.

Популярність сприяла тому, що у себе вдома він став свого роду магнатом у сфері нерухомості і придбав кілька будинків на південному узбережжі Англії.

Майже всі написані Данстейбл твори призначалися для виконання в церкві; для всіх них характерно виключно багате звучання. Музика Данстейбл вплинула, зокрема, на композитора Гійома Дюфе, уродженця континентальної Європи.

Гійом Дюфе був незаконним сином священика і почав свою музичну кар'єру в хорі для хлопчиків кафедрального собору міста Камбре. Пізніше він переїхав до італійського міста Болонья, а потім перебував на службі у Папи в Римі та Флоренції. У 1450-х роках Дюфе склав месу «L'Homme Armé», в основу якої лягла народна пісня. Назва її означає «Озброєний чоловік». Після нього так свої меси називали й інші композитори; останній з них - валлієць Карл Дженкінс, який написав композицію «Озброєний чоловік (меса світу)», прем'єра якої відбулася в 2000 році.

Дюфе писав твори у всіх поширених в той час жанрах: він приділяв увагу релігійній музиці, створив цілий ряд світських пісень. Вважається, що він першим написав музику для реквієму (заупокійної меси), хоча це важко довести, оскільки з плином століть ця рукопис було втрачено.

Ім'я нашого наступного композитора легко сплутати з ім'ям іншого - Джона Тавенера (без додаткової «р»), який живий по цю пору і складає музику. Ми познайомимось з ним пізніше, в сьомому розділі нашої книги.

Джон Тавернер був одним з найвидатніших англійських композиторів свого часу. Крім цього він відомий дружбою з Томасом Кромвелем, який прославився тим, що повсюдно закривав монастирі в період Реформації. Тавернер і сам підтримував релігійні реформи: він навіть нібито стверджував, ніби соромиться того, що на зорі своєї кар'єри складав «всякі пісеньки для Папи». Ця ідея обіграна в опері 1970 року «Тавернер», написаної Пітером Максвелом Девісом (професором Королівської академії музики). Знову - таки, більш докладно про це сучасному композитора буде розказано пізніше (див. розділ 7).

Інший відомий англійський письменник тієї епохи - **Томас Талліс**, що жив за часів правління короля Генріха VIII, відколовся від Риму і заснував англіканську церкву. Йому також довелося пожити при правлінні Едуарда VI, католички Марії I і протестантки Єлизавети I. Беручи до уваги той факт, що Талліс весь цей час не переставав писати музику для церкви, доводиться визнати, що він був не тільки

видатним композитором, але і майстром тримати ніс за вітром.

Точні відомості про походження Талліс канули в п'ять століть, але він, найімовірніше, виріс поблизу Кентербері. Спочатку він був органістом монастиря в Дуврі, а потім переїхав в абатство в Уолтхеме (графство Ессекс) у тій же якості. Згодом він обіймав світську посаду в кафедральному соборі Кентербері.

Починаючи з 1543 року і до самої смерті чотирма десятиліттями опісля Талліс складав музику і працював органістом в Королівській каплиці разом зі своїм учнем Вільямом Бердом.

Вільяма Берда називають «батьком англійської музики». При цьому дивно, що він взагалі що - то примудрився скласти, бо залишався католиком в той час, коли за це загрожувала смертна кара. У 1563 році він зайняв посаду органіста і хормейстера собору в Лінкольні, де пропрацював до 1572 року, після чого переїхав до Лондона і став працювати разом з Томасом Талліс.

На відміну від Талліс, який майже не складав світських творів, Берд залишив після себе чудові зразки музики для клавесина і мадригали-пісні для декількох голосів без акомпанементу.

Берд і Талліс жили у відносному достатку: Єлизавета I благоволила їм і видала патент, завдяки якому композитори на двадцять один рік, починаючи з 1575 року, стали монополістами в області друку музичних творів і нотного паперу по всій Англії. Першим їх виданням була збірка *Cantiones Sacrae*, що означає Духовні піснеспіви, - всього тридцять чотири пісні, по сімнадцять від кожного композитора.

Завдяки новому способу поширення музики вперше в історії хори могли виконувати музичні твори з віддрукованих аркушів. Після цього права авторів по всій країні стали дотримуватися набагато краще.

Повернемося до Італії і згадаємо, що католицька церква далеко не завжди вітала нововведення в релігійній музиці. Деякі з них навіть ставали темою папських указів. З поширенням протестантизму будь-які зміни все частіше сприймалися як нападки, що підривають основи католицької церкви. Деякі впливові церковні діячі пропонували навіть повернутися до стилю Хільдегарди Бінгенської: вони вважали, що всякі новомодні варіації позбавляли тексти Священного Писання їх авторитету.

Джованні П'єрлуїджіда Палестрина - композитор, якому доручили написати месу, щоб перевірити, наскільки поліфонічні прийоми підходять для церковної музики в порівнянні зі старим одноголосним співом (Фото 3).

Фото 3. Джованні П'єрлуїджі да Палестрина

Палестрина склав настільки прекрасну месу, що критикам довелося здатися, а прихильники поліфонії здобули вирішальну перемогу. Свій твір, написаний приблизно в 1561 році, він присвятив Папі Марцелл. Правда, Марцелл сидів на папському престолі всього п'ятдесят п'ять днів і не почув присвяченій йому музики.

Палестрина у своєму житті довелося пережити і важкі дні. У 1570-х роках його дружина, брат і двоє синів померли від чуми, яка пронеслася по всій Європі.

Тепер, коли ми згадали Палестрина, нам доведеться залишитися в Італії до самого кінця цього періоду класичної музики. У міру читання книги ви дізнаєтеся, що в різні часи на розвиток класичної музики впливали композитори Англії, Франції, Австрії, Німеччини, Росії та східноєвропейських країн. Але найвпливовішою країною можна по праву назвати Італію, і ніде італійський дух не відчувається настільки гостро, як в області опери.

Слово «опера» має латинське походження, і означає воно «праця». Виникнення опери ознаменувало собою один з найважливіших етапів у розвитку класичної музики. У своїй основі опера - це поєднання музики і поетичного мистецтва.

Вважається, що першим зразком цього жанру була Дафна, яку написав Якопо Пері. Композитор і сам брав участь в першій постановці 1598 року, граючи роль Аполлона.

На жаль, ноти до опери пропали, хоча нам відомо, що постановка дійсно відбулася. Але ноти для другої опери під назвою Еврідіка збереглися, і її ставлять до цих.

Багато хто вважає, що першу оперу насправді написав Клаудіо Монтеверді, хоча це і не так. З іншого боку, його твір Орфей можна цілком назвати оперою в повному сенсі цього слова. Воно засноване на тому ж міфі, що й опера Якопо Пері: Орфей і Еврідіка були чоловіком і дружиною. Згідно з міфом, Орфея настільки потрясла смерть Еврідіки, що він вирішив спуститися в підземне царство мертвих і повернути її. В кінцевому підсумку його затія провалилася. Композитори раз за разом поверталися до цієї теми в більш пізні періоди розвитку класичної музики.

В даний час відомі також релігійні твори Монтеверді, особливо його Вечірня Пресвятої Діви, присвячена Папі Павлові V. Це надзвичайно красиве твір, написаний після смерті дружини і єдиної дитини композитора. Цілком імовірно, що в музиці знайшли відображення його власні страждання.

Кінець раннього періоду

Поява опери знаменує собою кінець самого довгого періоду в історії музики, описаного в нашій книзі, який починається на зорі другого тисячоліття - вірніше, з 1000 року, якщо завгодно - і триває до початку XVII століття.

Тут слід зауважити, що початок і кінець будь-якого музичного періоду не можна вказати з точністю до року. Будь-коли існували композитори, які продовжували писати музику, спираючись на традицію, тоді як на п'яти їм наступало молоде покоління. Стилi змінювали один одного поступово: як поліфонія прийшла на зміну одноголосно співу, так і на місце композиторів Середньовіччя заступили композитори епохи Відродження, самі в свою чергу поступилися дорого іншим ... Втім, вам, ймовірно, буде приємно дізнатися, що на цьому наша історія зовсім не закінчується.

*Розділ 2. Період бароко**Це химерне бароко*

Предбачається, що назва цієї епохи походить від італійського словосполучення *regola barocca*, що означає «перлина неправильної форми», буквально - «з пороком».

Втім, існують і інші теорії походження цього терміну. Як би там не було, не випадково в цей час в мистецтві спостерігається прагнення до ускладнення форм і навіть до надмірностей. Красивим називається тепер все штучне і вигадливий, а прості форми вважаються грубими.

Але досить міркувань про походження термінів. Ми вступили в період, що тривав приблизно з 1600 по 1750 рік. Це було досить цікаве час у історії, насичене подіями, кожне з яких гідно того, щоб про нього зняли не один пригодницький фільм: Гай Фокс під час «Порохової змови» спробував підірвати будівлю англійського парламенту; з Плімута на борту корабля «Мейфлауер» в Америку назустріч нового життя виплили «пілігрими»; був обезголовлений англійський король Карл I. В цей же час були зроблені великі відкриття в галузі науки: Ісаак Ньютон сформулював закон всесвітнього тяжіння - згідно з легендою, після того, як йому на голову впало яблуко; астрономи з'ясували раз і назавжди, що Земля обертається навколо Сонця, а не навпаки.

Від церкви до знаті

Церква по - раніше не втратила свого впливу і багато в чому визначала музичні уподобання - значною мірою тому, що від неї безпосередньо залежало матеріальне становище багатьох композиторів. Але з часом відбувся зсув сил; церква стала чинити на музику менший вплив, а основними замовниками музичних творів стали представники аристократії, які слухали музику переважно для розваги. Вони ж почали наймати до себе на службу музикантів, щоб ті підкреслювали їх високий суспільний статус.

Але першими в нашому списку композиторів епохи бароко числяться дві людини, тісно пов'язані з церковними колами.

Грегоріо Алегрі був вихований в традиціях католицизму; у віці одинадцяти років він почав співати в церковному хорі хлопчиків, а закінчив свою кар'єру керівником папського хору.

В даний час саме знамените його твір - це *Miserere*, яке щорічно

виконували в Сікстинській капелі під час Страсного тижня аж до кінця XIX століття. Ватикан довгий час приховував ноти твору від широкої публіки під страхом суворого покарання. Можливо, якщо б ми почули *Miserere* за часів Алегрі, воно вразило б нас ще більше, тому що талановиті папські хористи вносили в нього свої варіації, подібно до того, як сучасні діджеї вносять що - то своє в кожне виконання відомого твору.

З цим же твором пов'язана і цікава історія з життя Моцарта, описана в розділі 4 нашої книги.

Англійська композитор Орландо Гіббонс був органістом королівської капели, яка існує до цих пір і по - раніше бере участь у різного роду придворних заходах. Іноді її члени виступають і на державних святах. У ті часи королівська капела вважалася ніж - то начебто розплідника музичних талантів Англії, і оскільки це був особистий хор монарха, то він міг дозволити собі зарахувати в неї кращих співаків країни. Крім Орландо Гіббонса з цією капелою пов'язана творчість таких видатних музикантів, як Томас Талліс, Вільям Берд і Генрі Перселл.

Гіббонс був особливо талановитим органістом, що написав твори для клавішних інструментів і для «консортів» (груп музикантів).

Слід також зазначити, що Гіббонс першим з провідних англійських композиторів писав виключно для англіканської церкви. Помер він в порівняно молодому віці і був похований в Кентерберійському соборі.

Жан - Батіст Люллі займав привілейоване положення при французькому дворі і був особистим композитором короля Людовика XIV. Завдяки цьому він став найвпливовішим французьким музикантом тієї епохи і протягом більш ніж двох десятиліть буквально контролював всю музичне життя країни.

За цей час Люллі досяг багато чого, особливо в області оркестрової музики. Після його перетворень оркестр став набагато більше схожим на той симфонічний оркестр, який ми звикли бачити сьогодні.

Люллі, поза всяким сумнівом, відрізнявся сміливістю і даром передбачення. Багато з інструментів, введених ним в оркестр, на той момент були тільки що винайдені. Для нас немає нічого незвичайного в тому, що разом грають двадцять чотири скрипки, флейти, гобої, фаготи, труби і литаври, але для XVII століття це була справжня революція.

Список фотографій

1. Фото 1. - Гийом Де Машо - 7 стр.
2. Фото 2. - Джон Данстейбл - 8 стр.
3. Фото 3. - Джованні П'єрлуїджі да Палестрина - 9 стр.
4. Фото 4. - Марк – Антуан Шарпантье - 13 стр.
5. Фото 5. - Арканджело Корелли - 16 стр.
6. Фото 6. - Иоганн Пахельбель - 25 стр.
7. Фото 7. - Генри Пёрселл - 31 стр.
8. Фото 8. - Томазо Джованни Альбинони - 48 стр.
9. Фото 9. - Антонио Вивальди - 56 стр.
10. Фото 10. - Георг Филипп Телеман - 62 стр.
11. Фото 11 - Иоганн Себастьян Бах - 81 стр.
12. Фото 12 - Доменико Скарлатти - 123 стр.
13. Фото 13 - Карл Филипп Эммануил Бах - 147 стр.
14. Фото 14 - Франц Йозеф Гайдн - 169 стр.
15. Фото 15 - Иоганн Христиан Бах - 179 стр.
16. Фото 16 - Луиджи Боккерини - 195 стр.
17. Фото 17 - Вольфганг Амадей Моцарт - 206 стр.
18. Фото 18 - Людвиг ван Бетховен - 245 стр.
19. Фото 19 - Людвиг Шпор - 256 стр.
20. Фото 20 - Никколо Паганини - 289 стр.
21. Фото 21 - Карл Мария фон Вебер - 301 стр.
22. Фото 22 - Джоаккино Антонио Россини - 312 стр.
23. Фото 23 - Франц Шуберт - 318 стр.
24. Фото 24 - Гектор Берлиоз - 324 стр.
25. Фото 25 - Феликс Мендельсон - 345 стр.
26. Фото 26 - Фредерик Шопен - 378 стр.

Зміст

Передмова	3
Глава 1. Ранній період	4
Глава 2. Період бароко	14
Глава 3. Класичний період	56
Глава 4. Романтичний період	116
Глава 5. Двадцяте століття	202
Глава 6. Двадцять перше століття	311
Глава 7. Зал слави Classic FM	365
Глава 8. Що вони говорили один про одного	385
Глава 9. Класична музика у фільмах	403
Список фотографій	415

Довідник

Дарен Хенлі

Найкоротша історія музики. Найбільш
повний і самий короткий довідник

Технічний редактор Л. Швець
Художній редактор К. Кривова
Коректор Т. Сергієнко
Комп'ютерна верстка К. Кривова

Формат 70х100/16
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 5,46
Тираж 6 тис. пр. Зам.
Гарнітура «Century Gothic, Sergoe Print»

Видавництво «Азбука»
61001, Київ, пр. Гагаріна, 20
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
ДК № 2265 від 18.08.2005 р.

ВАТ «Харківська книжкова фабрика "Глобус"»
61012, Харків, вул. Енгельса, 11
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
ДК № 1626 від 22.12.2003 р